

The Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran in the Balkans and Eastern Europe: A Constructivist Analysis of Soft Power and Geopolitical Opportunities

Mohammad Samiei ¹ Sayyed Saeed Al-Agha Bani Hashemi ²
Mohammad Hadi Vaez Mahdavi ³

1. PhD Candidate of British Studies, Faculty of World Studies, University of Tehran, Tehran, Iran (Corresponding Author).
Email: m.sameie8979@yahoo.com

2. Assistant Professor, Faculty of International Relations, Ministry of Foreign Affairs, Tehran, Iran
Email: s.banihashemi@mfa.gov.ir

3. Master's student in Diplomacy and International Organizations, Faculty of International Relations, Ministry of Foreign Affairs, Tehran, Iran
Email: m.hadi.vaezmahdavi@gmail.com

Abstract

The research examines the geopolitical position and strategic importance of the Eastern European and Balkan region within the framework of the foreign policy of the Islamic Republic of Iran. The central question of the article is why and how the Islamic Republic of Iran has prioritized this region in its foreign policy, particularly amid divergences from Western Europe and amid the geopolitical transformations of the new international order. This study, relying on a descriptive-analytical method and through the lens of constructivist theory and soft power, presents three main hypotheses: first, that this region, as a geopolitical corridor, provides a platform for diversifying Iran's external links and reducing the impact of Western sanctions; second, that the Islamic Republic seeks to activate its soft power components through historical and cultural commonalities, especially in countries with Muslim communities, creating a form of identity convergence with these societies; third, that the structural complexities of the region and the critical approach of some of its governments toward Western hegemony have created a favorable environment for advancing Iran's strategic goals. Analysis of case studies related to Iran's relations with Serbia and its interactions with Hungary supports the notion that the Islamic Republic's foreign policy in this region is a blend of geopolitical rationality, leveraging identity ties, and diplomatic opportunism. The research findings indicate that, despite achieving some positive results at the cultural and political levels, Iran's practical influence faces serious challenges due to structural limitations, geopolitical rivalries, and ongoing pressures from Western powers. Nevertheless, the Eastern European and Balkan region remains a key pillar of the Islamic Republic of Iran's multifaceted and resilient foreign policy strategy.

Keywords: Iran's foreign policy, Eastern Europe, Balkans, soft power, geopolitics, Serbia, Hungary

Extended Abstract

Introduction

The foreign policy of the Islamic Republic of Iran toward Eastern Europe and the Balkans has, in recent years, been regarded as a key strategy for diversifying international relations and mitigating the impact of Western sanctions. This research employs an analytical-descriptive approach within the constructivist framework to examine the geopolitical position and strategic significance of this region in Iran's foreign policy.

Research Question

Why and how has Iran prioritized the Balkans and Eastern Europe in its foreign policy, particularly amid divergence from Western Europe and the evolving international order?

Research Hypotheses

The present study is based on three main hypotheses. First, the Balkans and Eastern Europe serve as a geopolitical corridor that facilitates the diversification of Iran's foreign relations and mitigates the impact of Western sanctions. Due to its unique geographical location, this region is considered a bridge between Iran and Central Europe. Second, through historical and cultural commonalities—particularly in countries with Muslim populations such as Bosnia and Albania—Iran leverages its soft power components to foster identity convergence. Third, the region's structural complexities and the criticism of Western hegemony by certain governments, such as those of Serbia and Hungary, have created a favorable environment for advancing Iran's strategic objectives.

Research Methodology

This research uses a qualitative analysis of secondary data, including official documents, foreign policy statements, analytical reports from research centers, and academic articles. Employing thematic analysis and interpretive discourse analysis, official texts and statements by officials have been examined within the framework of constructivist concepts such as identity, meaning, and soft power. Case studies of Iran's relations with Serbia and Hungary have been selected as prominent examples: the former representing political-strategic cooperation, and the latter illustrating economic-technical interactions.

Result and Discussion

Upon reviewing the research background, it is worth noting that although sporadic studies have been conducted on Iran's foreign policy in the Balkans, most have been limited to case reports. Some of these studies have examined Iran's bilateral relations with Hungary and Serbia. In contrast, others have highlighted Iran's cultural diplomacy and soft power in the region. Nevertheless, there is a serious gap in the provision of a structural and systematic analysis of this region's position in Iran's grand strategy. The present study seeks to fill this research gap by combining structural and discursive analyses and using the theoretical framework of constructivism.

The research findings show that Iran has pursued three principal axes to advance its goals in the region. In the realm of cultural diplomacy and soft power, Iran has sought to present a positive image of itself as a supporter of Islamic-Iranian identity by emphasizing civilizational commonalities and by supporting Muslim communities, especially in Serbia and Bosnia. Programs such as the establishment of Persian language chairs in Hungarian universities, the holding of cultural weeks, and the awarding of scholarships are clear examples of this strategy. In the realm of official diplomacy, Iran's relations with Serbia on the sensitive issue of Kosovo, and its cooperation with Hungary in the economic and technological fields, indicate Tehran's efforts to establish strategic ties outside the West's framework. At the third level, Iran has created space for diplomatic maneuvering by exploiting gaps in the Euro-Atlantic order and focusing on countries such as Serbia and Hungary with more independent foreign policies.

The case studies of Serbia and Hungary show Iran's strategic differences in dealing with the countries of the region. In Serbia, which has a bitter experience of NATO interventions, Iran emphasizes political convergence and a discourse of common resistance to the West. Meanwhile, Hungary, despite being a member of the European Union, has focused more on non-sensitive economic and cultural cooperation. This flexibility reflects Iran's multifaceted strategy in the region. The analysis of Iran's strategies in the Balkans shows that Tehran's approach combines geopolitical rationality, exploitation of structural opportunities, and identity-based diplomacy. However, this strategy faces serious challenges. The structural dependence of the region's countries on the West and their desire to converge with the European Union and NATO have constrained Iran's room for maneuver. On the other hand, the active presence of rival powers such as Turkey, with its neo-Ottoman discourse, Russia, with its emphasis on Orthodox Slavic identity, and China, with its robust economic tools, has reduced the possibility of Iran's independent influence. Resource constraints and weaknesses in sustainable institutional building are other obstacles to Iran's foreign policy in the region.

The results of the research indicate that, although Iran's foreign policy in the Balkans has achieved symbolic and tactical gains in the short term, it has not led to lasting, profound outcomes due to structural limitations. All three hypotheses have been confirmed: the Balkans have served as a geopolitical corridor to reduce Iran's isolation, soft power tools have been effective in creating identity convergence, and structural gaps in the regional order have provided opportunities for Iran's activism. To sustain and strengthen this strategy, Iran should focus on several key axes. The development of scientific and technological diplomacy can be effective in attracting the region's young generation. Strengthening media narratives in local languages and building sustainable cultural networks is essential. Also, expanding economic cooperation in non-sensitive areas such as agriculture, health, and new technologies can reduce dependence on political developments. This research shows that Iran's foreign policy in the Balkans, rather than an alternative strategy, is a project of resistance and flexibility against the hegemonic order of the West, which requires continuous revision of tools and techniques.

Conclusion

According to this study's findings, the Balkan region and Eastern Europe hold a special place within Iran's grand strategy of foreign policy. This importance is not only due to the region's geopolitical position as a bridge of communication with Europe, but also to its cultural and historical capacities to foster convergence with the discourse of the Iranian Resistance. Recent developments in the international system, especially after the Ukraine war, have significantly increased Iran's importance in this region. The rifts within the European Union and the emergence of currents critical of Western liberalism in countries such as Hungary and Serbia have created new opportunities for Iran to expand its influence.

From a future perspective, the success of Iran's foreign policy in the region will depend on several key factors. First, the need to adapt cultural and religious approaches to the needs of the region's young generation, who have been educated mainly under the influence of Western values. Second, the importance of developing economic relations through joint investment projects that can create lasting ties beyond political ties. Third, there is a need to be competent in managing relations with rival powers in the region, such as Turkey and Russia, so that common ground can be used to create temporary alliances. Finally, this study suggests that Iran's foreign policy in the Balkans should change from reactive to active and consolidate its presence in the region by designing long-term plans and cultural-economic institutionalization.

سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در بالکان و اروپای شرقی: تحلیل سازه‌انگارانه قدرت نرم و فرصت‌های ژئوپلیتیکی

محمد سمیعی^۱ سعید بنی‌هاشمی آل آقا^۲ محمدهادی واعظ مهدوی^۳

۱. دانشجوی دکتری مطالعات بریتانیا، دانشکده مطالعات جهان، دانشگاه تهران، تهران، ایران (نویسنده مسئول)
Email: m.sameie8979@yahoo.com

۲. استادیار دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه، تهران، ایران
Email: s.banihashemi@mfa.gov.ir

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد رشته دیپلماسی و سازمان‌های بین‌المللی دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه، تهران، ایران
Email: m.hadi.vaezmahdavi@gmail.com

چکیده

پژوهش حاضر به واکاوی جایگاه ژئوپلیتیکی و اهمیت راهبردی منطقه اروپای شرقی و بالکان در چهارچوب سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران می‌پردازد. پرسش محوری مقاله آن است که جمهوری اسلامی ایران چرا و چگونه این منطقه را در اولویت سیاست خارجی خود به‌ویژه در زمینه واگرایی از اروپای غربی و در بستر تحولات ژئوپلیتیکی نظم نوین بین‌الملل قرار داده است. این مطالعه، با اتکا بر روش توصیفی-تحلیلی و در پرتو چهارچوب نظری سازه‌انگاری و قدرت نرم، سه فرضیه اصلی را مطرح می‌سازد: نخست آن که این منطقه، به‌منزله کریدوری ژئوپلیتیکی، بستر تنوع‌بخشی به پیوندهای خارجی ایران و کاهش اثرگذاری تحریم‌های غربی را فراهم می‌سازد؛ دوم، جمهوری اسلامی از طریق اشتراکات تاریخی و فرهنگی، به‌ویژه در کشورهایی با جوامع مسلمان، می‌کوشد مؤلفه‌های قدرت نرم خود را فعال نموده و نوعی هم‌گرایی هویتی با این جوامع ایجاد نماید؛ سوم، پیچیدگی‌های ساختاری منطقه و رویکرد انتقادی برخی دولت‌های آن نسبت به هژمونی غرب، فضای مساعدی برای پیشبرد اهداف راهبردی ایران فراهم کرده است. تحلیل مطالعات موردی مربوط به روابط ایران با صربستان و نیز تعاملات آن با مجارستان، مؤید آن است که سیاست خارجی جمهوری اسلامی در این منطقه، تلفیقی از عقلانیت ژئوپلیتیکی، بهره‌گیری از پیوندهای هویتی و فرصت‌طلبی دیپلماتیک است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که علی‌رغم دستیابی به برخی نتایج مثبت در سطوح فرهنگی و سیاسی، نفوذ عملی ایران به‌دلیل موانعی چون محدودیت‌های ساختاری، رقابت‌های ژئوپلیتیکی و فشارهای مستمر قدرت‌های غربی با چالش‌های جدی روبه‌رو است. با این همه، منطقه اروپای شرقی و بالکان همچنان به‌عنوان یکی از تکیه‌گاه‌های کلیدی در راهبرد سیاست خارجی چندمسیره و مقاومتی جمهوری اسلامی ایران حفظ شده است.

کلیدواژه‌ها: سیاست خارجی ایران، اروپای شرقی، بالکان، قدرت نرم، ژئوپلیتیک، صربستان، مجارستان

مقدمه و بیان مسئله

سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قبال قاره اروپا همواره در تلاقی ساختارهای ژئوپلیتیکی، دغدغه‌های هویتی و عقلانیت راهبردی شکل گرفته است. تحولات دو دهه اخیر، از جمله تشدید بحران هسته‌ای، گسترش تحریم‌های اقتصادی غربی و تغییرات در نظم بین‌المللی، ایران را به بازنگری در تعاملات اروپایی خود واداشته است. تمرکز سنتی بر اروپای غربی با چالش‌هایی مانند انزوای دیپلماتیک و محدودیت‌های تجاری همراه بوده و این وضعیت، ضرورت توجه بیشتر به زیرمنطقه‌های دیگر اروپا را برجسته کرده است. در این میان، منطقه بالکان و اروپای شرقی با ویژگی‌های خاص خود مانند موقعیت میانجی بین شرق و غرب، تنوع قومی-مذهبی و وجود کشورهایی با سیاست خارجی نسبتاً مستقل فرصت‌های جدیدی برای سیاست خارجی ایران ایجاد کرده است. این منطقه نه تنها می‌تواند به عنوان کریدوری ژئوپلیتیکی برای اتصال به قلب اروپا عمل کند، بلکه زمینه‌هایی برای دیپلماسی فرهنگی و هم‌گرایی با جوامع مسلمان نیز فراهم می‌آورد. با وجود این پتانسیل‌ها، جایگاه دقیق این منطقه در راهبرد کلی سیاست خارجی ایران کم‌تر به صورت سیستماتیک و نظری بررسی شده است.

بیان مسئله پژوهش از اینجا ناشی می‌شود که در شرایط واگرایی از اروپای غربی و فشار تحریم‌ها، چرا و چگونه منطقه بالکان و اروپای شرقی به یکی از اولویت‌های سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران تبدیل شده است؟ این مسئله نه تنها ابعاد ژئوپلیتیکی دارد، بلکه از منظر هویتی و فرهنگی نیز اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. هدف اصلی این مطالعه واکاوی جایگاه ژئوپلیتیکی و راهبردی منطقه بالکان و اروپای شرقی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران با تمرکز بر ابزارهای قدرت نرم و فرصت‌های دیپلماتیک موجود است.

پرسش محوری پژوهش به این صورت است: جمهوری اسلامی ایران چرا و چگونه این منطقه را در اولویت سیاست خارجی خود، به‌ویژه در بستر واگرایی از غرب و تحولات نظم نوین بین‌الملل قرار داده است. در این راستا، پژوهش حاضر بر سه فرضیه اصلی استوار است. نخست، این منطقه به عنوان کریدوری ژئوپلیتیکی، امکان تنوع‌بخشی به روابط خارجی ایران و کاهش اثرات تحریم‌های غربی را فراهم می‌کند. دوم، ایران از اشتراکات تاریخی و فرهنگی، به‌ویژه با جوامع مسلمان، برای فعال‌سازی مؤلفه‌های قدرت نرم و ایجاد هم‌گرایی هویتی بهره می‌برد. سوم، پیچیدگی‌های ساختاری منطقه و مواضع انتقادی برخی دولت‌های شرق گرا نسبت به هژمونی غرب، فضای مساعدی برای پیشبرد اهداف راهبردی ایران ایجاد کرده است.

شکاف معرفت‌شناختی که این پژوهش در پی پر کردن آن است، در غفلت مزمن ادبیات مسلط دانشگاهی از نقش زیرمنطقه‌های غیرغربی اروپا در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران ریشه دارد که خود بازتابی از سوگیری نهادینه‌شده گفتمان روابط بین‌الملل بوده که اروپا را عمدتاً از منشور قدرت‌های مرکزی آن (فرانسه^۱، آلمان^۲ و بریتانیا^۳) درک می‌کند. در این قرائت غالب، مناطق پیرامونی همچون اروپای شرقی و بالکان، یا در حاشیه تحلیل قرار گرفته، یا صرفاً به‌مثابه قلمروهایی تابع و بی‌قدرت تلقی شده‌اند. این در حالی است که منطق‌های هویتی، تحولات پساجنگ سرد و از همه مهم‌تر واگرایی‌های نوظهور از الگوهای هژمونیک، این مناطق را بدل به فضاهایی پویا، متکثر و حتی رادیکال‌تر از آن کرده‌اند که در چهارچوب‌های تحلیل کلاسیک بگنجند.

۱. پیشینه پژوهش

پژوهش‌های پیشین درباره سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قبال کشورهای منطقه بالکان و اروپای شرقی، هرچند پراکنده و غالباً در محور گزارش‌های موردی بوده‌اند ولی ابعاد مهمی از جهت‌گیری‌های دیپلماتیک و ظرفیت‌های تعامل دوجانبه را شناسایی کرده‌اند. یکی از محورهای مهم در این زمینه، بررسی ظرفیت‌ها و روند توسعه روابط فرهنگی میان ایران و کشورهای بالکان است. این مطالعه بر نفوذ نرم و فرهنگی ایران در غرب بالکان (کوزوو، آلبانی، مقدونیه، بوسنی و هرزگوین) تمرکز داشته و نشان می‌دهد که تهران می‌کوشد از طریق مؤسسات فرهنگی، آموزش دینی، بورسیه‌ها و رسانه‌ها، نوعی «هژمونی فرهنگی» در میان جوامع مسلمان منطقه ایجاد کند. مقاله نتیجه می‌گیرد که این نفوذ، اگرچه نسبت به بازیگران عربی و ترکی محدودتر است؛ اما در سطح نخبگان و شبکه‌های مذهبی می‌تواند بر برداشتها نسبت به ایران و نیز بر موازنه نفوذ در برابر عربستان، ترکیه و غرب اثرگذار باشد (Bercolli, 2021: p. 14-19).

مطالعه‌ای دیگر تز دکترای منتشر شده در آکادمی علوم بلغارستان است که روند تاریخی روابط ایران و بالکان را از دوران فروپاشی یوگسلاوی تا امروز بررسی کرده و نشان می‌دهد که انگیزه‌های ایدئولوژیک (حمایت از مسلمانان)، ملاحظات ژئوپلیتیک و تلاش برای گسترش نفوذ در اروپا، موتور اصلی حضور ایران در این منطقه بوده است.

1. France
2. Germany
3. Britain

در عین حال، کشورهای بالکان سعی کرده سیاستی تا حدی متوازن بین ایران و غرب حفظ کند و همین تلاش برای بی طرفی، دامنه نفوذ سیاسی ایران را محدود اما کانال های همکاری فرهنگی و اقتصادی را باز نگه داشته است (Konstantinov, 2024).

در سطحی وسیع تر، پژوهش هایی که به سیاست خارجی ایران در کل منطقه بالکان پرداخته اند، بر هم پوشانی های فرهنگی، مذهبی و گفتمانی میان ایران و برخی کشورهای منطقه تأکید دارند. در یکی از این مطالعات، با نگاهی از منظر نظریه سازه انگاری، پیوندهای فرهنگی و تاریخی ایران با بالکان، به ویژه در دوره پس از بحران بوسنی در دهه «۱۹۹۰»^۱، به عنوان زمینه هایی برای کنش هویتی و دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی تحلیل شده است. براساس این تحقیق، بالکان به دلیل ساختار چندقومیتی، تنوع مذهبی و خلأهای ناشی از تردید در فرایند هم گرایی اروپایی، از ظرفیت های بالقوه برای گسترش روابط چندجانبه فرهنگی، سیاسی و اقتصادی با ایران برخوردار است. این مطالعه همچنین تلاش های ایران در بازسازی فرهنگی و حمایت های بشردوستانه در دوران پس از بحران را در راستای تقویت «قدرت نرم»^۲ جمهوری اسلامی تفسیر می کند (جعفری نژاد و همکاران، ۲۰۲۴: ۴-۱۲).

مطالعه ای دیگر از «مؤسسه تحقیقاتی روابط بین الملل واشینگتن»^۳، با تمرکز بر تحلیل رفتار ایران در جریان بحران کوزوو، دو مؤلفه کلیدی سیاست خارجی جمهوری اسلامی را استخراج کرده است: نخست، بازنمایی خود به عنوان مدافع امت اسلامی، که در قالب نقش فعال ایران در سازمان کنفرانس اسلامی از دهه ۱۹۹۰ به بعد نهادینه شد و دوم، پایبندی به اصول سیاست خارجی مستقل مبتنی بر شعار «نه شرقی، نه غربی» که در چهارچوب تعریفی سیاست خارجی جمهوری اسلامی تبیین شده است. این مطالعه تأکید می کند که پس از مداخله ناتو در «کوزوو»^۴، گفتمان ضدژمونیک

۱. بحران بوسنی (۱۹۹۲-۱۹۹۵) یکی از خونین ترین درگیری های اروپا پس از جنگ جهانی دوم بود که پس از فروپاشی یوگسلاوی رخ داد. این جنگ میان صرب ها، کروات ها و بوسنیایی ها با کشتارهای گسترده (مانند نسل کشی سربریتسا) و پاکسازی قومی همراه شد و در نهایت با توافقنامه دیتون در ۱۹۹۵ پایان یافت که پس از آن بوسنی به دو ناحیه خودمختار تقسیم شد.

۲. Soft Power:

به توانایی یک کشور در متقاعد کردن دیگران بدون استفاده از زور یا فشار اقتصادی اشاره دارد که همواره از طریق جذابیت فرهنگی، ارزش های سیاسی و دیپلماسی شکل می گیرد. برخلاف قدرت سخت (نظامی یا اقتصادی)، قدرت نرم بر تأثیرگذاری غیرمستقیم و داوطلبانه استوار است.

۳. Washington Institute of International Relations

۴. مداخله ناتو در کوزوو (۱۹۹۹) یک عملیات نظامی برای پایان دادن به درگیری های قومی و نقض حقوق بشر در کوزوو بود. ناتو با حملات هوایی علیه صربستان، رژیم اسلوودان میلوشویچ را مجبور به عقب نشینی کرد. البته این مداخله بدون مجوز شورای امنیت سازمان ملل انجام شد و بحث های بین المللی درباره مشروعیت آن همچنان ادامه دارد.

و ضد‌مداخله‌گرایانه در سیاست خارجی ایران تقویت و بالکان به‌عنوان فضایی مناسب برای بسط این نوع از سیاست مقاومتی مورد توجه قرار گرفت. از منظر ژئوپلیتیکی، این تحلیل، رویکرد ایران را تلاشی برای توازن‌سازی گفتمانی در برابر غرب ارزیابی کرده که هم در سطح نمادین و هم در سطح عملی پیگیری شده است (Washington Institute of International Relations, 2025). مقاله‌ای در توضیح راهبرد «سیاست گزینه‌های جایگزین» سیاست خارجی صربستان را در برابر فشارهای غرب مورد بررسی قرار داده و نشان می‌دهد چگونه بلگراد با تقویت همکاری با بازیگران شرقی، از جمله روسیه، چین و ایران، این پیام را انتقال می‌دهد که اتحادیه اروپا «تنها بازی در میدان» نیست. مقاله نتیجه می‌گیرد که این چندبرداری، از نگاه رهبری صربستان، پاسخی به استانداردهای دوگانه غرب در قبال تمامیت ارضی صربستان (کوزوو) است و هر شراکت جدید در شرق، از جمله با ایران، ابزار چانه‌زنی در این معادله محسوب می‌شود (Vučković, V., & Radeljić, 2024: p. 11-14). پیشینه پژوهشی مقاله حاضر نشان می‌دهد که تعامل ایران با منطقه بالکان به‌ویژه در حوزه‌هایی چون قدرت نرم، دیپلماسی فرهنگی و روابط دوجانبه، هرچند مورد توجه برخی مطالعات قرار گرفته؛ اما عمدتاً به‌صورت پراکنده، متمرکز بر یک کشور خاص، یا در چهارچوب‌های توصیفی تحلیل شده‌اند. پژوهش حاضر در تلاش است با بهره‌گیری از چهارچوب نظری سازه‌انگاری و رویکرد تلفیقی در تحلیل قدرت، تبیینی ساختاری و درعین‌حال معنایی از رفتار سیاست خارجی ایران در بالکان ارائه و آن را در متن تحولات ژئوپلیتیکی نوظهور، از جمله چندقطبی شدن نظم بین‌الملل، بازخوانی نماید. با وجود این تلاش‌ها، هنوز تبیینی ساختاری، نظام‌مند و هم‌زمان معناگرا از نقش منطقه بالکان در راهبرد سیاست خارجی ایران، به‌ویژه در قالب مطالعات موردی چندجانبه و تحلیل تعامل قدرت نرم و ژئوپلیتیک، ارائه نشده است. پژوهش حاضر با تمرکز بر این خلأ، می‌کوشد نگاهی تلفیقی و تحلیلی به جایگاه این منطقه در راهبرد چندمسیره و مقاومتی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران ارائه دهد.

۲. چهارچوب نظری پژوهش

پژوهش حاضر از نظریه «سازه‌انگاری»^۱ در روابط بین‌الملل به‌عنوان چهارچوب نظری اصلی بهره می‌گیرد. سازه‌انگاری، به‌عنوان یک رویکرد پسمادی‌گرا، در مقابل نظریه‌های

سنتی مانند «واقع گرایی»^۱ و «لیبرالیسم»^۲ قرار می گیرد که بر عوامل مادی مانند قدرت نظامی یا منافع اقتصادی تمرکز دارند. در عوض، سازه‌انگاری بر نقش ساختارهای اجتماعی، هویت‌های برساخته، باورها و انگاره‌های مشترک در شکل‌گیری رفتار بازیگران بین‌المللی تأکید می‌کند. الکساندر ونت، یکی از نظریه‌پردازان کلیدی این رویکرد، استدلال می‌کند که واقعیت‌های بین‌المللی نه ذاتاً عینی و ثابت، بلکه از طریق تعاملات اجتماعی و «شناخت بین‌الذاتانی»^۳ ساخته می‌شوند. به عبارت دیگر، کنش بازیگران نه صرفاً تابع منافع مادی، بلکه محصول تفسیرهای هویتی، معانی مشترک و ساختارهای اجتماعی است که در طول زمان تغییرپذیر هستند (Behraves, 2011: 2-4).

عناصر اصلی نظریه سازه‌انگاری شامل سه مفهوم کلیدی «هویت»^۴، «معنا»^۵ و «بازنمایی»^۶ هستند. هویت به‌عنوان یک برساخته اجتماعی تعریف می‌شود که از طریق تعاملات با دیگران شکل گرفته و رفتار دولت‌ها را هدایت می‌کند. برای مثال، هویت یک دولت به‌عنوان «مقاوم» یا «هم‌گرا» می‌تواند سیاست‌های خارجی آن را تعیین کند. معنا، جنبه بین‌الذاتانی دارد و نشان‌دهنده درک مشترک بازیگران از واقعیت، مانند تفسیر مشترک از «هژمونی غربی» به‌عنوان تهدید است. بازنمایی نیز به فرایند تصویرسازی خود و دیگران اشاره دارد، که از طریق زبان، گفتمان و نمادها انجام شده و می‌تواند روابط را بازتعریف کند. علاوه بر این، سازه‌انگاری با مفهوم «قدرت نرم»^۷ جوزف نای تلفیق می‌شود، که بر جذابیت فرهنگی، ایدئولوژیک و دیپلماتیک تمرکز دارد و به‌عنوان ابزاری برای ساخت هویت و معنا عمل می‌کند (Nye, 2013: p.12).

در این پژوهش، سازه‌انگاری به‌طور دقیق برای تحلیل سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قبال اروپای شرقی و بالکان عملیاتی می‌شود. از این منظر سیاست خارجی ایران نه‌تنها ابزاری برای پیگیری منافع مادی (مانند کاهش تحریم‌ها) است، بلکه بازتابی از هویت تاریخی-فرهنگی آن به‌عنوان یک بازیگر تمدنی اسلامی و مقاوم در برابر هژمونی غرب به شمار می‌رود. این رویکرد اجازه می‌دهد تا فراتر از تحلیل‌های هزینه-فایده برویم و نقش زبان، هویت و معانی اجتماعی را در معماری سیاست خارجی بررسی کنیم. کاربست عملی سازه‌انگاری در این مطالعه، مفاهیم کلیدی را در داده‌های

1. Realism
2. Liberalism
3. Intersubjective Understandings
4. Identity
5. Meaning
6. Representation
7. Soft Power

مرتبط با بالکان و اروپای شرقی عملیاتی می‌کند. برای مثال، مفهوم هویت در روابط ایران با صربستان عملیاتی می‌شود بدین معنا که هویت «مقاومتی» ایران (به‌عنوان مدافع تمامیت ارضی و مخالف مداخله غربی) با هویت صربستان (با تجربه تلخ ناتو در کوزوو) هم‌گرا می‌شود و منجر به بر ساخت یک هویت مشترک «ضدهژمونیک» می‌گردد. این امر در بیانیه‌های رسمی مشترک (مانند حمایت ایران از موضع صربستان در سازمان ملل) قابل مشاهده بوده و نشان‌دهنده چگونگی شکل‌گیری هویت از طریق تعاملات اجتماعی است.

مفهوم معنا نیز در روابط با مجارستان عملیاتی می‌شود. از این نظر معانی بین‌الذهانی مانند «اشتراکات تمدنی» (از طریق کرسی‌های زبان فارسی و برنامه‌های فرهنگی) درک مشترک از ایران به‌عنوان یک شریک فرهنگی غیرتهدیدآمیز را تقویت می‌کنند. این معنا در گزارش‌های دیپلماتیک مجارستان (مانند تأکید بر همکاری‌های غیرسیاسی) منعکس است و نشان می‌دهد چگونه تفسیرهای مشترک، منافع اقتصادی را بازتعریف می‌کنند. این چهارچوب نظری بازنمایی شده در کل منطقه بالکان از این جهت عملیاتی می‌شود که ایران خود را از طریق دیپلماسی فرهنگی (مانند نمایشگاه‌های هنری و بورسیه‌ها) به‌عنوان «حامی تنوع تمدنی» بازنمایی کرده که این تصویرسازی در رسانه‌های محلی (مانند گزارش‌های صربی در مورد حمایت ایران از مسلمانان بالکان) تأثیرگذار است و معانی مقاومتی را در برابر هژمونی غرب تولید می‌کند.

۳. روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر براساس رهیافت توصیفی-تحلیلی و با بهره‌گیری از روش کیفی انجام شده است. هدف اصلی، بررسی ابعاد ژئوپلیتیکی، فرهنگی و هویتی نقش منطقه اروپای شرقی و بالکان در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، به‌ویژه در بستر واگرایی از غرب، فشار تحریم‌ها و تحولات نظم بین‌الملل است. این پژوهش از تحلیل داده‌های ثانویه شامل اسناد رسمی (مانند بیانیه‌های وزارت امور خارجه ایران و گزارش‌های دیپلماتیک کشورها)، گزارش‌های تحلیلی مراکز پژوهشی معتبر و مقالات دانشگاهی بهره می‌برد. برای بررسی عمیق‌تر روابط ایران با کشورهای منتخب، از روش مطالعه موردی استفاده شد. دو کشور «صربستان»^۱ و «مجارستان»^۲ برگزیده شدند. انتخاب

1. Serbia

2. Hungary

این دو براساس معیارهای زیر بود: اول، جایگاه راهبردی آن‌ها در منطقه (صربستان به دلیل مواضع مستقل در برابر ناتو و مجارستان به دلیل عضویت در اتحادیه اروپا اما سیاست خارجی عمل‌گرایانه). دوم، الگوهای متفاوت تعامل با ایران (صربستان: تمرکز سیاسی-استراتژیک مانند مسئله «کوزوو»^۱-مجارستان: تمرکز اقتصادی-فنی در کشورهای شرقی در حوزه تجارت و فناوری). سوم، دسترسی به داده‌های کافی و مرتبط با فرضیات پژوهش (مانند اشتراکات هویتی و فرصت‌های ژئوپلیتیکی). سایر کشورها مانند «بوسنی»^۲ یا «آلبانی»^۳ کنار گذاشته شدند، زیرا تمرکز اصلی آن‌ها بر جوامع مسلمان (که در فرضیه دوم پژوهش برجسته است) با داده‌های پراکنده‌تر همراه بود و روابطشان با ایران کم‌تر سیستماتیک و مستند است. همچنین، انتخاب بیش از دو مورد، پژوهش را از عمق خارج می‌کرد و به توصیف سطحی می‌رساند. از این رو، تحلیل داده‌ها بر پایه روش تحلیل مضمون و تحلیل گفتمان تفسیری انجام شد. ابتدا متون در بازه زمانی ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۵ (تمرکز بر دوره پس از برجام و جنگ اوکراین برای پوشش تحولات اخیر) بررسی شدند. اجرای تحلیل به این صورت بود: اول، کدگذاری اولیه با ملاک‌های سازه‌نگارانه (مانند شناسایی کلماتی مانند «مقاومت غربی»، «هم‌گرایی هویتی» یا «فرصت ژئوپلیتیکی»). دوم، استخراج مضامین کلان (مانند «قدرت نرم» یا «بازنمایی هویت») در متن و سوم، تفسیر گفتمانی برای بررسی نحوه ساخت معنا (مانند چگونگی بازنمایی ایران به عنوان «مدافع مقاومت» در بیانیه‌های مشترک با صربستان). این فرایند، لایه‌های زیرین هویتی سیاست خارجی ایران را در پیوند با متغیرهای ژئوپلیتیکی شناسایی کرد.

۴. بررسی جایگاه اروپای شرقی و بالکان در ژئوپلیتیک اروپایی

اروپای شرقی و منطقه بالکان در نظم ژئوپلیتیکی اروپا، موقعیتی میانه، راهبردی و در عین حال پرچالش را اشغال می‌کنند که آن‌ها را به فضای رقابت، نفوذ متقابل و بازتعریف قدرت تبدیل کرده است. این پهنه جغرافیایی که از شرق اتریش و جنوب آلمان تا مرزهای غربی روسیه و دریای سیاه گسترده شده، از یک سو تحت فشارهای ساختاری ادغام در «نهادهای یورو-آتلانتیک»^۴ قرار دارد و از سوی دیگر، فضایی برای

1. Kosovo

2. Bosnia

3. Albania

4. Euro-Atlantic Institutions

کنش «بازیگران تجدیدنظرطلبی»^۱ چون «فدراسیون روسیه»^۲، «جمهوری خلق چین»^۳ و «جمهوری اسلامی ایران»^۴ گشوده است که در پی خلق موازنه در برابر هژمونی غربی هستند. در سطوح کلان، این منطقه نقش کریدور ژئوپلیتیکی مهمی را در اتصال شرق و غرب، شمال و جنوب ایفا می‌کند. در حالی که بسیاری از کشورهای منطقه در مسیر عضویت یا هم‌راستایی با ناتو و اتحادیه اروپا قرار گرفته‌اند، روند کند ادغام، شکاف‌های درونی ساختاری و نارضایتی‌های اجتماعی بستر ظهور دیالوگ‌های سیاسی جایگزین را فراهم کرده است. این فضا، فرصتی راهبردی برای بازیگرانی چون ایران ایجاد کرده تا از طریق دیپلماسی چندسطحی و مشارکت‌های غیرسنی، نقش و حضور خود را تقویت کنند و ویژگی بارز منطقه در بافت ژئوپلیتیکی اروپا، تعدد قطب‌های قدرت و نبود اجماع هژمونیک پایدار است. کشورهایی نظیر مجارستان و صربستان، با اتخاذ سیاست خارجی متوازن و پرهیز از تبعیت کامل از قطب‌های غربی، عملاً در حال تولید فضاهای چانه‌زنی و نفوذ برای بازیگرانی هستند که با نظام تک‌قطبی حاکم در تعارض‌اند. به‌طور خاص، مواضع مستقل بلگراد در قبال تحریم‌های غربی یا گشایش‌های بوداپست به سمت همکاری با شرق، ازجمله با ایران، مصداقی از همین فرصت‌های ژئواستراتژیک هستند (AIES, 2017: p. 1-4).

جمهوری اسلامی ایران با درک ظرافت‌های این ساختار منطقه‌ای و با تکیه بر ظرفیت‌های فرهنگی، اقتصادی و دیپلماتیک، کوشیده است از این فضا برای شکل‌دهی به پیوندهای جایگزین، تقویت قدرت چانه‌زنی در عرصه جهانی و ایجاد مجاری مکمل در مقابله با انزوای راهبردی بهره‌برداری کند. در این چهارچوب، بالکان و اروپای شرقی نه به‌عنوان حاشیه سیاست اروپا، بلکه به‌مثابه «دروازه‌هایی جایگزین»^۵ در منطق سیاست خارجی چندسویه تهران بازتعریف شده‌اند. منافع استراتژیک ایران در اروپای شرقی و بالکان تحت تأثیر ترکیبی از انگیزه‌های سیاسی، فرهنگی، مذهبی و اقتصادی شکل می‌گیرد که هرکدام اهداف وسیع‌تری را که تهران در مواجهه با تحولات بین‌المللی دنبال کرده، منعکس می‌کند. از نظر سیاسی، تعامل ایران با این منطقه

1. Revisionist Actors:

در روابط بین‌الملل، بازیگر تجدیدنظرطلب به کشوری یا گروهی اشاره دارد که خواهان تغییر وضع موجود و نظم بین‌المللی حاکم است. این بازیگران معمولاً از طریق چالش کشیدن هنجارها، قوانین یا موازنه قدرت، سعی در بازتعریف مناسبات جهانی دارند.

2. Russian Federation

3. People's Republic of China (PRC)

4. Islamic Republic of Iran

5. Alternative Gateways

به شدت تحت تأثیر تمایل آن برای متعادل کردن نفوذ غرب و دوری از تأثیر تحریم‌های اعمال شده توسط «ایالات متحده»^۱ و «اتحادیه اروپا»^۲ است. رابطه با صربستان به‌ویژه قابل توجه است، چراکه عدم پذیرش استقلال کوزوو توسط تهران، موضعی که با منافع ملی اصلی صربستان هم‌سو است و با آنچه ایران به‌عنوان گسترش قدرت ایالات متحده و ناتو می‌بیند، مخالف است، باعث ایجاد رضایت دوطرفه قابل توجهی بین دو کشور شده است. به‌نوبه خود، مقاومت صربستان در برابر فشارهای غربی، از جمله عدم اجرای تحریم‌ها علیه ایران، آن را به‌عنوان یک شریک نادر اروپایی که به حاکمیت ایران احترام می‌گذارد و بستر مناسبی برای پیشبرد منافع تهران در مجامع چندجانبه فراهم می‌کند، قرار داده است. این هم‌راستایی همچنین با ارتباط تاریخی هر دو کشور با جنبش عدم تعهد تقویت می‌شود که فضایی دیپلماتیک برای پیگیری سیاست‌های خارجی مستقل خارج از بلوک‌های غالب غربی و شرقی فراهم می‌آورد (Russell Mead, 2015: p. 3-4).

از نظر فرهنگی و مذهبی، ایران از پیوندهای تاریخی و میراث اسلامی مشترک خود بهره‌برداری می‌کند تا ارتباطات با جوامع مسلمان در بالکان را تقویت کند. از زمان انقلاب اسلامی، تهران به دنبال نقش رهبری در جامعه جهانی اسلامی بوده است، دیدگاهی که از طریق دیپلماسی فعال و حمایت مستقیم از مسلمانان بالکان، به‌ویژه در دوره‌های بحرانی مانند درگیری‌های کوزوو تقویت شده است. تلاش‌های ایران همواره فراتر از هم‌بستگی سیاسی بوده و شامل تقویت بسترهای مشترک فرهنگی، ترویج هویت اسلامی و انتشار فرهنگ فارسی و اسلامی می‌شود که ریشه در قرن‌ها تعامل از طریق تجارت، مهاجرت و علم دینی دارد. این میراث تاریخی همچنان به راهبرد معاصر ایران شکل می‌دهد، زیرا سعی دارد خود را به‌عنوان محافظ و مروج تمدن اسلامی در منطقه‌ای که با تنوع مذهبی و پیوندهای تاریخی به جهان مسلمان بزرگ‌تر مشخص می‌شود، معرفی کند.

از نظر اقتصادی، اروپا شرقی و بالکان فرصت‌های قابل توجهی برای ایران فراهم می‌کند تا شراکت‌های تجاری خود را متنوع کرده و در بخش‌های مختلفی از انرژی و صنعت سنگین گرفته تا کشاورزی و فناوری سرمایه‌گذاری کند. پذیرش منطقه از محصولات غیرغربی، همراه با ظرفیت‌های صنعتی و فناوری آن، محیطی مساعد برای گسترش تجارت و سرمایه‌گذاری دوجانبه، به‌ویژه در دوران پس از تحریم‌ها ایجاد

1. United States

2. European Union

می‌کند. کشورهایی مانند «اسلوونی»^۱، «کرواسی»^۲، «رومانی»^۳ و دیگران نقاط قوت صنعتی مکمل و هزینه‌های تولید نسبتاً پایین‌تری را ارائه می‌دهند که آن‌ها را به شرکای جذابی برای تعامل اقتصادی ایران تبدیل می‌کند. علاوه بر این، مقامات ایرانی به‌طور صریح ارتباط ترویج همکاری‌های تجاری با تقویت ثبات و امنیت منطقه‌ای را مطرح و بعد استراتژیک روابط اقتصادی را در رویکرد تهران به بالکان تأکید کرده‌اند (Gibas- Krzak, 2020: p. 3-6).

نقش ژئوپلیتیکی منطقه بالکان و اروپای شرقی بیش از آنکه صرفاً تابع مختصات جغرافیایی باشد، به واسطه جایگاه آن‌ها در الگوهای بزرگ‌تر انتقال انرژی، زنجیره تأمین و اتصال‌پذیری منطقه‌ای تعریف می‌شود. این منطقه در تلاقی چند محور ژئواستراتژیک واقع شده است: از یک‌سو دروازه‌ای به سمت اروپا مرکزی و غربی، از سوی دیگر مجرای برای نفوذ به منطقه «قفقاز»^۴، «دریای سیاه»^۵ و در نهایت روسیه و «اوراسیاست»^۶. کریدورهای حیاتی حمل‌ونقل، پروژه‌های ترانزیتی نظیر «کریدور پان‌اروپایی»^۷، مسیرهای گازی چون «ترک‌استریم»^۸ و «پروژه تاپ»^۹ و خطوط راه‌آهن در حال توسعه این منطقه را به صحنه رقابت انرژی و زیرساختی میان قدرت‌های جهانی بدل کرده‌اند. ایران نیز با هدف دستیابی به گذرگاه‌های مکمل و متنوع‌سازی مسیرهای اتصال منطقه‌ای، به ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی این منطقه نگاه فرصت‌محور داشته است. افزون بر این، این منطقه دارای ساختاری شکننده و چندلایه از منظر امنیتی، قومی و هویتی است که آن را مستعد رقابت نفوذ بازیگران خارجی کرده است. تعارضات دیرینه قومی، نظام‌های سیاسی نیمه‌تثبیت‌شده، دوگانگی میان شرق‌گرایی و غرب‌گرایی و هم‌زمانی فرایند نوسازی اقتصادی با تنش‌های فرهنگی، زمینه‌ای را فراهم آورده‌اند که در آن حضور و مداخله خارجی اغلب به‌عنوان ابزار ثبات یا چانه‌زنی تلقی

1. Slovenia

2. Croatia

3. Romania

4. Caucasus

5. Black Sea

6. Eurasia

7. Pan-European Corridor:

کریدور پان‌اروپایی (Pan-European Corridor) به شبکه‌ای از مسیرهای حمل‌ونقل (جاده‌ای، ریلی، آبی و انرژی) اشاره دارد که برای اتصال کشورهای اروپایی از غرب تا شرق و جنوب شرق طراحی شده است. این پروژه در سال ۱۹۹۷ میلادی با تمرکز بر کشورهای در حال گذار (مانند اعضای سابق یوگسلاوی و اتحاد جماهیر شوروی) برای جذب سرمایه‌گذاری و بهبود تجارت و با هدف تقویت همگرایی اقتصادی، امنیت انرژی و توسعه زیرساخت‌ها در اروپا و مناطق همسایه (مانند بالکان و قفقاز) ایجاد شد.

8. Turk Stream

9. TAP Project

می‌شود. از این منظر، کشورهایی مانند صربستان، با سابقه‌ای از مقاومت در برابر فشارهای یورو-آتلانتیک، یا مجارستان، با سیاست خارجی عمل‌گرایانه و متمایل به تنوع روابط، اهداف جذابی برای ایران بوده‌اند که به دنبال تعامل با دولت‌هایی کمتر متعهد به بلوک‌های سیاسی غربی هستند (Tchakarova, 2017: p. 1-4).

از سوی دیگر منطقه بالکان و اروپای شرقی با قرارگیری در مرز تماس سنتی بین قدرت‌های بزرگ، به‌ویژه غرب، روسیه و در سال‌های اخیر چین، به یک فضای رقابتی پیچیده تبدیل شده است. ایران با درک موقعیت سیال این منطقه، تلاش کرده است با بهره‌گیری از ابزارهای غیرمادی قدرت، از جمله دیپلماسی فرهنگی و روایت‌های تاریخی مشترک، در این میدان رقابت جایگاه خود را تثبیت کند. درواقع، ژئوپلیتیک این منطقه صرفاً یک عامل خارجی نیست، بلکه به بخشی از محاسبات استراتژیک بلندمدت ایران برای مقابله با نظم انحصاری غربی و تعمیق روابط جنوب-جنوب تبدیل شده است. (Cirsid, 2025).

از منظر سازه‌نگارانه، جایگاه ژئوپلیتیکی بالکان از طریق بازنمایی‌های هویتی ساخته می‌شود. در این راستا ایران در این منطقه، هویت خود را به‌عنوان «مدافع مقاومت در برابر هژمونی غربی» بازنمایی می‌کند، که این امر معانی بین‌الذهانی مشترک با کشورهایی مانند صربستان (با تجربه مداخله ناتو) ایجاد کرده و فرضیه سوم پژوهش را که شکاف‌های ساختاری منطقه فضای مساعدی برای پیشبرد اهداف هویتی ایران فراهم می‌آورد را تأیید می‌کند.

۵. الگوهای هم‌گرایی دیپلماتیک: مطالعات موردی روابط ایران با صربستان و مجارستان

جمهوری اسلامی ایران در چهارچوب راهبرد تنوع‌بخشی به مناسبات دیپلماتیک خود در اروپا، توجه خاصی به صربستان به‌عنوان یکی از معدود کشورهای اروپایی نشان داده است که در برخی حوزه‌ها، مواضعی مستقل و بعضاً ناهم‌سو با جریان غالب غربی اتخاذ کرده‌اند. یکی از برجسته‌ترین نقاط هم‌گرایی میان تهران و بلغراد، موضوع عدم به‌رسمیت‌شناسی استقلال کوزوو است. برخلاف بسیاری از کشورهای اسلامی، ایران از همان آغاز بحران کوزوو، با حفظ اصل تمامیت ارضی، از موضع صربستان حمایت کرد؛ موضعی که بازتابی از سیاست اصول‌گرایانه تهران در حمایت از ثبات ژئوپلیتیکی و مخالفت با تجزیه‌طلبی ناشی از مداخله‌گری غربی تلقی می‌شود. این موضع مشترک،

صربستان را در موقعیتی قرار داده که ضمن احترام به حساسیت‌های ژئوپلیتیکی خود، از حمایت سیاسی ایران در مجامع بین‌المللی بهره‌مند شود. از سوی دیگر، ایران نیز توانسته است در سایه این نزدیکی مواضع، نوعی «سرمایه‌گذاری دیپلماتیک»^۱ در عرصه اروپا ایجاد کند که به واسطه آن از انزوای ساختاری ناشی از تحریم‌ها و فشارهای غربی بکاهد. تعاملات دوجانبه میان دو کشور طی سال‌های اخیر در قالب امضای توافق‌نامه‌های همکاری در حوزه‌های انرژی، فناوری، آموزش و تبادل فرهنگی گسترش یافته است. همچنین سفرهای رسمی، دیدارهای سطح بالا و مشورت‌های سیاسی منظم، بیانگر تبدیل شدن این رابطه به یک الگوی چندسطحی از مشارکت دیپلماتیک است. (Intellinews, 2024).

از منظر تحلیلی، پیوند راهبردی ایران و صربستان نه صرفاً ناشی از اشتراک منافع آنی، بلکه حاصل نوعی هم‌راستایی ادراکی در مواجهه با ساختار قدرت جهانی است. هر دو کشور سابقه تعامل با جنبش عدم تعهد را داشته و در مواضع کلان سیاست خارجی، گرایشی به چندجانبه‌گرایی و حفظ استقلال در برابر بلوک‌بندی‌های سخت قدرت نشان داده‌اند. صربستان، علی‌رغم موقعیت ژئوپلیتیکی‌اش در اروپا، تلاش دارد با حفظ توازن میان شرق و غرب، از پیوستن کامل به رویکردهای تحریمی و محدودکننده اتحادیه اروپا علیه ایران اجتناب ورزد. این سیاست چندمسیره از سوی بلغراد، به تهران امکان داده تا در میان شبکه بسته روابط اروپایی، یک نقطه تماس فعال و بدون واسطه حفظ کند (Government of Serbia, 2022).

از سوی دیگر و به‌عنوان مطالعه موردی روابط جمهوری اسلامی ایران با مجارستان را می‌توان به‌عنوان نمونه‌ای از دیپلماسی متوازن و چندبُعدی دانست که در چهارچوب تعامل با اروپا، فرصتی برای بهره‌برداری از ظرفیت‌های غیرخصمانه موجود در ساختار اتحادیه اروپا فراهم کرده است. مجارستان، با وجود عضویت در اتحادیه اروپا و ناتو، به‌واسطه گرایش‌های خاص سیاست خارجی خود و اتخاذ مواضع مستقل نسبت به برخی سیاست‌های هژمونیک غرب، به یک فرصت بالقوه برای شراکت با ایران در سطح اقتصادی و فرهنگی تبدیل شده است. بوداپست از دیرباز رویکردی عمل‌گرایانه در قبال سیاست جهانی اتخاذ کرده و برخلاف بسیاری از دولت‌های اروپایی، کوشیده است توازن روابط خود با غرب و شرق را حفظ کند. این سیاست خارجی چندجهتی به ایران این امکان را داده تا در شرایط افزایش فشارهای سیاسی از سوی اروپا غربی، مجارستان

را به‌عنوان روزه‌ای برای حفظ روابط دیپلماتیک، تداوم مبادلات اقتصادی و حضور در مجامع علمی و فرهنگی اروپایی تلقی کند. همکاری‌های دو کشور در حوزه‌هایی همچون آموزش عالی، فناوری، کشاورزی، گردشگری سلامت و صنایع دارویی طی سال‌های اخیر گسترش یافته و قراردادهایی در زمینه سرمایه‌گذاری مشترک، تبادل دانشجویان و حمایت از طرح‌های علمی امضا شده است (Hungarian Conservative, 2025). علاوه بر تعاملات رسمی، سیاست فرهنگی ایران نیز در مجارستان فعال بوده است و وجود کرسی زبان فارسی در دانشگاه‌های «بوداپست»^۱، برگزاری رویدادهای هنری، ترجمه آثار کلاسیک ایرانی به زبان مجاری و حمایت از مطالعات ایرانی‌شناسی در نهادهای آکادمیک مجارستان، مؤید تلاش‌های هدفمند جمهوری اسلامی برای تقویت قدرت نرم در فضایی نسبتاً باز و غیربحرانی است. برخلاف برخی دیگر از کشورهای منطقه که محیط سیاسی در آن‌ها نسبت به ایران تنش‌زاست، مجارستان با برخورداری از محیطی نسبتاً بی‌طرف و علاقه‌مند به گسترش روابط فرهنگی، بستری برای دیپلماسی عمومی فراهم کرده است که ارزش راهبردی مضاعفی دارد.

در سطح ژئوپلیتیک نیز، مجارستان به‌عنوان کشوری در قلب اروپای مرکزی، موقعیتی ممتاز برای نقش‌آفرینی به‌عنوان پل ارتباطی ایران با سازوکارهای اقتصادی و فنی اروپا ایفا می‌کند. تمایل مجارستان به ایفای نقش میانجی میان شرق و غرب، باعث شده تا این کشور حتی در مقاطع بحرانی روابط ایران و اروپا، پیام‌آور گفت‌وگو و تعامل باقی بماند. همین ویژگی موجب شده که تهران مجارستان را نه‌فقط به‌عنوان یک شریک تجاری، بلکه به‌مثابه لنگرگاه دیپلماسی نرم در اروپا در نظر بگیرد. درواقع، پیوند ایران و مجارستان نشان می‌دهد که در فضای محدود سیاست خارجی ایران در اروپا، حتی در درون ساختار اتحادیه اروپا نیز شکاف‌هایی برای گشودن مسیرهای تعامل وجود دارد. این رابطه از حیث ظرفیت‌های اقتصادی، فرهنگی و حتی نمادین، نقشی مکمل در راهبرد تهران برای تنوع‌بخشی به روابط اروپایی ایفا می‌کند و به‌ویژه در زمینه شکل‌دهی به روایتی جایگزین از ایران در افکار عمومی اروپا واجد اهمیت راهبردی است (Archive IUVM, 2025).

در چهارچوب سازه‌انگاری، الگوهای هم‌گرایی در مطالعات موردی صربستان و مجارستان نشان‌دهنده برساخت هویت مشترک است. برای مثال، در روابط با صربستان، بازنمایی ایران به‌عنوان شریک مقاومتی (در مسئله کوزوو) معانی

بین‌الذهانی «مقاومت غربی» را تولید می‌کند، درحالی‌که در مجارستان، تمرکز بر قدرت نرم فرهنگی هویت ایران را به‌عنوان «تمدنی و غیرتهدیدآمیز» بازتعریف کرده و هم‌گرایی هویتی از طریق اشتراکات فرهنگی را عملیاتی می‌سازد.

جدول ۱: دسته‌بندی ابزارهای جمهوری اسلامی ایران در غالب‌های گفتمانی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی

نوع ابزار جمهوری اسلامی ایران	صربستان	مجارستان
دیپلماسی سیاسی	موضع مشترک در مخالفت با استقلال کوزوو؛ حمایت ایران از تمامیت ارضی صربستان؛ دیدارهای سطح بالا و مواضع ضدتحریمی	روابط رسمی اما محدودتر؛ حفظ تعاملات در قالب تماس‌های سطح میانی؛ پرهیز از مواجهه مستقیم با سیاست‌های اتحادیه اروپا
دیپلماسی فرهنگی و قدرت نرم	محدود به ارتباطات مذهبی و ادبی در سطوح خاص؛ ظرفیت کم برای نهادسازی فرهنگی پایدار	کرسی زبان فارسی، ترجمه آثار کلاسیک، تعامل دانشگاهی، برگزاری رویدادهای فرهنگی منظم
روابط دوجانبه اقتصادی	محدود و در چهارچوب توافقات عمومی؛ تمرکز بر انرژی و فناوری	همکاری در حوزه کشاورزی، داروسازی، فناوری سلامت؛ توافقات رسمی و ظرفیت گسترش بیشتر
روایت‌سازی گفتمانی	تأکید بر هم‌سویی تاریخی در مخالفت با مداخله غرب؛ هویت ضدناتویی	تمرکز بر ارزش‌های تمدنی، تعاملات فرهنگی و تصویرسازی فرهنگی ایران

۶. ابزارهای سیاست خارجی ایران در منطقه بالکان و اروپای شرقی

سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در منطقه بالکان بر پایه ترکیبی از ابزارهای نرم، دیپلماتیک و نهادی بنا شده که هم به دنبال خلق فضاهای نفوذ غیرمستقیم هستند و هم در جهت ارتقای جایگاه منطقه‌ای ایران در چهارچوبی فراتر از همسایگی بلافاصل عمل می‌کنند. در پرتو ساختار چندپاره و شکننده بالکان، ایران کوشیده است تا با بهره‌گیری از ظرفیت‌های قدرت نرم، مناسبات فرهنگی، دیپلماسی رسمی و بعضاً ابزارهای نیمه‌رسمی، حضوری پایدار، کم‌هزینه و متناسب با ظرفیت‌های خود در این منطقه تثبیت کند. در سطح نخست، دیپلماسی فرهنگی و قدرت نرم مهم‌ترین ستون

سیاست منطقه‌ای ایران در بالکان به شمار می‌آید. تهران با تأکید بر اشتراکات تمدنی، میراث فرهنگی مشترک و پیوندهای تاریخی، تلاش کرده است تا نوعی روایت فرهنگی هم‌سو با هویت اسلامی-ایرانی را در فضای فرهنگی منطقه القا کند. حمایت از کرسی‌های زبان فارسی، برگزاری نمایشگاه‌های هنری، ترجمه متون ادبی ایرانی به زبان‌های محلی و اعطای بورسیه‌های تحصیلی از جمله اقداماتی است که در کشورهای هم‌سو مانند مجارستان و در مقیاس محدودتر در کشورهای بالکان به اجرا درآمده است. این اقدامات، در چهارچوب سازه‌نگاری، تلاشی برای بازتولید معنا و شکل‌دهی به ادراکات مثبت از ایران در اذهان نخبگان فرهنگی و دانشگاهی منطقه محسوب می‌شود. (جعفری‌نژاد و همکاران، ۲۰۲۴: ۶-۸)

در سطح دوم، دیپلماسی رسمی و مناسبات دوجانبه به‌عنوان ابزار مکمل مورد استفاده قرار گرفته است. ایجاد سفارتخانه‌های فعال، تبادل هیئت‌های دیپلماتیک، امضای توافق‌نامه‌های همکاری اقتصادی و حضور در نشست‌های چندجانبه‌ای که در سطح منطقه برگزار می‌شود، بخشی از راهبرد ایران برای مشروع‌سازی نقش خود در بالکان بوده است. کشورهایی نظیر صربستان و مجارستان، بستر مناسبی برای این نوع از دیپلماسی ایجاد کرده؛ به‌ویژه آنکه هر دو در سیاست خارجی خود گرایش‌هایی به استقلال نسبی از سیاست‌های کلان اتحادیه اروپا نشان داده‌اند. از این منظر، ایران در پی خلق ارتباطات دیپلماتیک در اروپای شرقی است که خارج از ساختارهای سخت سیاست‌های تحریمی غرب، امکان تعامل سازنده فراهم کنند (Stimson, 2023).

در سطح سوم، ابزارهای اقتصادی و همکاری‌های فناورانه به‌ویژه در حوزه‌هایی نظیر داروسازی، کشاورزی، انرژی و خدمات پزشکی، بخشی از سبد سیاست‌گذاری ایران در منطقه را تشکیل داده است. در کشورهایی مانند مجارستان، تلاش شده است تا از طریق مجاری اقتصادی غیردولتی، زمینه‌های همکاری علمی-فناورانه تقویت شود. این تعاملات اگرچه تحت تأثیر تحریم‌ها با محدودیت مواجه بوده؛ اما تهران در تلاش است با تعریف پروژه‌های مشترک تحقیقاتی، حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان و تبادل تجربیات فناورانه، نوعی همکاری غیرحساس و نسبتاً امن را پایه‌گذاری کند. درواقع، می‌توان به دیپلماسی چندجانبه و نمادین اشاره کرد که ایران در سطح اعلانی از آن بهره می‌گیرد؛ از جمله تأکید بر اصولی چون عدم‌تعهد، احترام به حاکمیت دولت‌ها، مخالفت با مداخله خارجی و تقویت نقش فرهنگ در صلح‌سازی منطقه‌ای. این گفتمان، در تعامل با کشورهایی مانند صربستان که نسبت به نهادهای مداخله‌گر بین‌المللی بدبینی دارند، مورد استقبال واقع شده و زمینه هم‌افزایی دیپلماتیک را فراهم کرده

است. درواقع، ابزارهای سیاست خارجی ایران در منطقه بالکان بر پایه ملاحظات زمینه‌ای طراحی شده‌اند و از منطق پرهیز از تقابل مستقیم با غرب، حرکت در مسیرهای نرم و فرهنگی و یافتن شکاف‌های موجود در ساختار سیاست اروپایی پیروی می‌کنند. این ابزارها، هرچند با محدودیت‌هایی روبه‌رو هستند؛ اما در صورت بهره‌برداری هوشمندانه می‌توانند به تقویت جایگاه ایران در معماری آینده نظم منطقه‌ای اروپا کمک کنند (Balkan Investigative Reporting Network, 2023: p. 8-14).

این ابزارها از منظر سازه‌انگاره، فراتر از کاربرد عملی، در ساخت معانی اجتماعی نقش دارند؛ برای نمونه، دیپلماسی فرهنگی (مانند کرسی‌های فارسی) هویت ایران را بازنمایی کرده و معانی مشترکی مانند «اشتراک تمدنی» را با جوامع منطقه‌ای بر ساخته می‌کند، که این امر کریدورهای ژئوپلیتیکی برای تنوع روابط را با لایه‌ای هویتی را تقویت می‌نماید.

۷. منطقه‌گرایی تقابلی: فرصت‌های ایران در برابر ساختارهای یورو-آتلانتیک در بالکان

روند ادغام کشورهای بالکان در ساختارهای یورو-آتلانتیک، از جمله اتحادیه اروپا و ناتو، طی دو دهه گذشته هرچند پیش‌رونده بوده؛ اما با موانع ساختاری، بدبینی‌های اجتماعی و شکاف‌های سیاسی متعددی مواجه شده است. بسیاری از دولت‌های منطقه، به‌ویژه در اروپای جنوب‌شرقی، علی‌رغم ابراز تمایل رسمی برای عضویت در این ساختارها، با تأخیرهای طولانی، مشروط‌سازی‌های سیاسی و فشارهای هویتی مواجه شده‌اند که به تضعیف اعتبار نظم لیبرال غربی نزد افکار عمومی آن‌ها انجامیده است. در چنین بستری، بازیگران تجدیدنظرطلبی مانند ایران، که خارج از بلوک‌بندی غربی قرار دارند، امکان آن را یافته‌اند که از خلأهای موجود در نظم ادغامی برای توسعه نوعی منطقه‌گرایی تقابلی یا غیرهم‌راستا بهره ببرند.

منطقه‌گرایی تقابلی به معنای شکل‌دهی به پیوندهای دوجانبه یا شبکه‌ای در حاشیه یا حفره‌های قدرت ساختاری است، به‌گونه‌ای که بتوان بدون تقابل آشکار با هژمون غالب، فضاهایی برای تعامل مستقل و تعریف‌شده خلق کرد. ایران با درک این منطق، از طریق ابزارهای دیپلماسی فرهنگی، سیاست خارجی چندمسیره و حمایت از اصولی مانند «عدم مداخله» و «حاکمیت ملی»، سعی دارد در کشورهایی چون

صربستان، مجارستان و تا حدی «مقدونیه شمالی»^۱، نوعی گفت‌وگوی جایگزین را پیش برد. این گفت‌وگو اگرچه عمدتاً در سطح نخبگان دیپلماتیک یا فرهنگی محدود شده؛ اما توانسته است شکاف‌هایی در نظم یکنواخت اروپایی ایجاد کند که برای بازیگری مانند ایران از ارزش راهبردی بالایی برخوردار است.

کشورهایی مانند صربستان که تجربه تلخی از دخالت نظامی ناتو در دهه ۱۹۹۰ دارند، همواره نسبت به نهادهای غربی با احتیاط عمل کرده‌اند. بلگراد با حفظ سیاست بی‌طرفی نسبی، خود را در موقعیتی قرار داده که از تعامل با ایران، روسیه و چین بهره ببرد، بدون آنکه لزوماً عضویت کامل در این محور را بپذیرد. این انعطاف ژئوپلیتیکی، ایران را قادر ساخته است که بدون حضور مستقیم یا آشکار در ساختارهای رسمی منطقه، از طریق دیپلماسی فرهنگی و مشارکت اقتصادی محدود، نقش‌آفرینی کند. همین منطق در مورد مجارستان نیز صادق است؛ کشوری که علی‌رغم عضویت در ناتو و اتحادیه اروپا، بارها در مخالفت با تصمیمات جمعی این نهادها، به‌ویژه در زمینه تحریم‌های ایران، رویکردی مستقل از خود نشان داده است (The Institute for Peace and Diplomacy, 2022).

در سطح نرم‌افزاری‌تر، ایران با تکیه بر اصول گفتمانی نظیر دفاع از «تنوع تمدنی»^۲، «حمایت از ملت‌ها در برابر فشار خارجی» و «ترویج عدالت جهانی» تلاش نموده تا نوعی روایت بدیل در برابر گفتمان لیبرال غربی در منطقه تولید کند. این رویکرد، با بهره‌گیری از عناصر قدرت نرم، به‌ویژه در کشورهای دارای سنت تاریخی اسلامی یا ضدژمونیک، فرصت‌هایی برای تأثیرگذاری نمادین فراهم کرده است. به‌عنوان نمونه، حضور مطالعات ایران‌شناسی در مجارستان و برنامه‌های فرهنگی در برخی کشورهای بالکان، بخشی از تلاش ایران برای تبدیل‌شدن به یک بازیگر گفتمانی در حاشیه نظم اروپایی است.

از منظر راهبردی، منطقه‌گرایی تقابلی ایران در بالکان بر چهار اصل استوار است:

۱. بهره‌برداری از فضای خاکستری ناشی از عدم عضویت کامل کشورهای بالکان در نهادهای اروپایی؛

1. North Macedonia

2. Civilizational Diversity:

گفتمان ایرانی تنوع تمدنی پس از گفتمان گفتگوی تمدن‌ها مطرح گردیده و بر این ایده استوار است که جهان‌بینی تک‌تمدن‌گرای غربی باید با رسمیت شناختن تکثر و هم‌ارزی تمدن‌های مختلف جایگزین شود. در این گفتمان، سیاست خارجی ایران با تکیه بر تاریخ و فرهنگ چند هزارساله خود، خواستار نظم بین‌المللی چندقطبی است که در آن تمدن‌های غیرغربی (مانند اسلامی، چینی، هندی و ...) نیز نقش فعال داشته باشند.

۲. تکیه بر مواضع نمادین ضدهژمونیک و اصولی مانند عدم مداخله و احترام به حاکمیت؛

۳. استفاده از دیپلماسی فرهنگی و ظرفیت قدرت نرم به جای نفوذ سخت؛

۴. تعامل با بازیگرانی که «سیاست خارجی چندجهتی»^۱ دارند و از یک‌جانبه‌گرایی غربی فاصله می‌گیرند.

با این حال، سیاست منطقه‌گرایی مقاومتی ایران نیز با چالش‌هایی روبه‌رو است. نخست آنکه، گرایش ساختاری نخبگان سیاسی و اقتصادی کشورهای بالکان به هم‌گرایی با اتحادیه اروپا، هرگونه نزدیکی با ایران را مشروط، تاکتیکی و گاه نمایشی می‌سازد. دوم آنکه، سازوکارهای نظارتی و امنیتی نهادهای غربی، مانع از گسترش عمیق و مداوم ابزارهای نرم ایران در منطقه، از جمله محدودسازی فعالیت‌های فرهنگی، سخت‌گیری در صدور روادید و نظارت بر نهادهای غیردولتی همکار می‌شوند. سوم، رقابت دیگر قدرت‌های غیرغربی مانند چین و روسیه که به واسطه منابع اقتصادی یا تاریخی خود از اهرم‌های نیرومندتری نسبت به ایران برخوردارند، فضا را برای نقش‌آفرینی مستقل تهران محدود می‌کند (The Soufan Center, 2019).

با وجود این چالش‌ها، منطقه‌گرایی تقابلی ایران در بالکان به مثابه یک سیاست «هزینه-فایده متعادل» قابل تداوم است؛ زیرا نیازمند سرمایه‌گذاری مادی سنگین نیست، در چهارچوب‌های گفتمانی بین‌المللی مشروعیت دارد و امکان ایجاد پیوندهای خاص در موقعیت‌های ژئوپلیتیکی حساس را فراهم می‌سازد. افزون بر آن، در دوره‌هایی که نظم بین‌الملل دچار تنش‌های ساختاری می‌شود؛ نظیر جنگ اوکراین، بحران انرژی در اروپا، یا واگرایی‌های درون اتحادیه اروپا، فضای مانور ایران در چنین مناطقی افزایش می‌یابد. درواقع، باید تأکید کرد که منطقه‌گرایی تقابلی ایران در بالکان نه یک سیاست جایگزین برای هم‌گرایی منطقه‌ای گسترده، بلکه یک راهبرد مکمل در سیاست خارجی چندلایه جمهوری اسلامی ایران است. این رویکرد، ضمن فراهم کردن نقاط نفوذ نمادین و تاکتیکی، بازتابی از تلاش تهران برای بقا و تأثیر در یک محیط بین‌المللی چندقطبی، پیچیده و رقابتی است (New Lines Institute, nd).

منطقه‌گرایی تقابلی ایران در بالکان بر پایه برساخت هویت و معنا استوار است. ایران با بازنمایی خود به عنوان مدافع «عدالت جهانی» و بهره‌گیری از گفتمان عدم مداخله، معانی مشترکی با دولت‌های انتقادی (مانند مجارستان) ایجاد می‌کند که این

1. multi-vector foreign policy

فرایند ایجاد فرصت‌های ساختاری برای اهداف راهبردی را تأیید کرده و نشان‌دهنده نقش ساختارهای اجتماعی در شکل‌گیری سیاست خارجی خواهد بود.

۸. نقش تصویرسازی و هویت‌سازی در راهبرد دیپلماسی منطقه‌ای ایران در بالکان

در چهارچوب نظریه سازه‌انگاری، یکی از مؤلفه‌های کلیدی در سیاست خارجی دولت‌ها، نحوه بازنمایی هویت خود در عرصه بین‌الملل و شکل‌دهی به تصویرهایی است که دیگر بازیگران از آن دولت درک می‌کنند. در این رویکرد، کنش بین‌المللی صرفاً تابع منافع مادی یا تهدیدات امنیتی نیست؛ بلکه بر پایه ادراکات متقابل، نمادها، ارزش‌ها و معناهای مشترک استوار است. جمهوری اسلامی ایران نیز در سیاست خارجی خود نسبت به منطقه بالکان، تلاش کرده است تا از طریق تصویرسازی هویتی و بازنمایی نقش تمدنی-فرهنگی خود، فضایی مساعد برای تعامل، مشروعیت‌بخشی و کاهش مقاومت‌های ساختاری فراهم آورد. این تصویرسازی در سه سطح اصلی صورت‌بندی شده است: نخست، هویت تمدنی ایران به‌عنوان یک کنشگر فرهنگی-تاریخی با ریشه‌های کهن، که نه‌تنها نماینده اسلام بلکه حامل یک میراث فکری و هنری مستقل از شرق و غرب است؛ دوم، ایران به‌عنوان یک بازیگر مقاوم و مستقل در برابر نظام بین‌الملل هژمونیک، که مدافع ملت‌ها در برابر مداخله خارجی و تحمیل اراده قدرت‌های بزرگ است و سوم، هویت اسلامی هم‌گرایانه که مبتنی بر مقاومت در برابر سلطه، هم‌بستگی با مسلمانان و حمایت از اقلیت‌های فرهنگی و دینی در سطح جهانی بازنمایی می‌شود. (The Cradle, 2023).

در منطقه بالکان، که خود با بحران‌های هویتی، بازتعریف نقش تاریخی و رقابت گفتمان‌ها مواجه است، این نوع از تصویرسازی دارای پیامدهای خاصی بوده است. در برخی کشورها مانند صربستان، که حافظه تاریخی نسبت به مداخله نظامی غرب (ناتو) هنوز زنده است، بازنمایی ایران به‌عنوان کنشگری که در برابر یک‌جانبه‌گرایی ایستاده است، توانسته نوعی هم‌ذات‌پنداری یا دست‌کم درک مثبت نسبت به تهران ایجاد کند. ایران در این فضا از ادبیات ضداستعماری و حمایت از اصول حاکمیت ملی بهره برده تا تصویر خود را از یک «دولت چالشگر غرب» به «مدافع نظم چندقطبی عادلانه» ارتقا

دهد (Mozaffari; Akbar, 2023: p. 6-11).

در کشورهایی مانند مجارستان نیز، که به دلایل داخلی و تاریخی، نوعی تمایل به بازسازی هویت مستقل از هژمونی فرهنگی-سیاسی غرب مشاهده می‌شود، این تصویرسازی ایران با پذیرش نسبی مواجه شده است. فعالیت‌های فرهنگی مانند برگزاری نشست‌های ادبی، حمایت از مطالعات زبان و تمدن فارسی و ترجمه آثار کلاسیک ایرانی، همگی در خدمت بازنمایی چهره‌ای فرهنگی، مسالمت‌آمیز و تاریخی از جمهوری اسلامی ایران قرار گرفته‌اند. در این رویکرد، تهران سعی کرده است خود را نه به‌عنوان یک کنشگر دینی صرف، بلکه به‌عنوان یک بازیگر تمدنی و فرهنگی جهانی معرفی کند که قابلیت گفت‌وگو، تعامل و تولید معنا دارد. افزون بر این، نهادهای رسمی سیاست خارجی ایران نظیر وزارت امور خارجه و سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی و مجلس شورای اسلامی در غالب دیپلماسی پارلمانی، کوشیده‌اند با استفاده از زبان دیپلماتیک معتدل، صدور پیام‌های صلح‌جویانه و تأکید بر میراث مشترک بشری، چهره‌ای متفاوت از آنچه در رسانه‌های غربی ترسیم می‌شود ارائه دهند.

این فرایند تصویرسازی، در تعامل با نهادهای فرهنگی، رسانه‌های محلی و حتی دانشگاه‌ها دنبال شده و در بسیاری از موارد، خارج از مدارهای رسمی سیاست‌ورزی انجام پذیرفته است (شجاعی و سیمبر، ۱۴۰۴: ۱۱-۱۴).

باین حال، چالش‌های جدی نیز وجود دارد. نخست، تصویر ایران در فضای رسانه‌ای غالب منطقه، که عمدتاً تحت نفوذ جریان‌های غرب‌گراست، با کلیشه‌هایی مانند «کشور در حال تقابل با غرب»، «تهدید امنیتی بالقوه»، یا «نظام سیاسی ایدئولوژیک» بازنمایی می‌شود. این امر، دسترسی به مخاطبان عمومی را دشوار کرده و سیاست‌های فرهنگی ایران را به سطح نخبگان دانشگاهی یا دیپلماتیک محدود کرده است. دوم، نبود سرمایه‌گذاری مستمر و پایدار در زیرساخت‌های فرهنگی (مانند رسانه‌های چندزبانه، مؤسسات مستقل فرهنگی و مراکز گفت‌وگو) موجب شده است تصویر مثبت ایران با پایداری همراه نباشد و اغلب به برنامه‌های مقطعی وابسته بماند. سوم، رقابت گفتمانی قدرت‌های دیگر مانند ترکیه با گفتمان «نوعثمانی‌گری»^۱، روسیه با «گفتمان اسلاوی

1. Neo-Ottomanist Discourse:

گفتمان نوعثمانی‌گری به استراتژی سیاسی-فرهنگی ترکیه تحت حزب عدالت و توسعه (AKP) و رئیس‌جمهور این کشور رجب طیب اردوغان اشاره دارد که با هدف احیای نفوذ منطقه‌ای و جهانی ترکیه، از میراث امپراتوری عثمانی الهام می‌گیرد. این گفتمان ترکیبی از اسلام سیاسی، ملی‌گرایی ترکی و توسعه‌طلبی اقتصادی-نظامی در آسیای مرکزی و قفقاز تا اروپای شرقی و بالکان است.

ارتدوکس^۱ و اتحادیه اروپا با «گفتمان لیبرال دموکراسی»^۲، فضای گفتمان سازی ایران را محدود می کند. با این وجود، تلاش ایران برای بازنمایی خود در بالکان نه تنها بخشی از راهبرد قدرت نرم آن در منطقه است، بلکه نشانگر تمایل به استفاده از ابزارهای هویتی برای شکل دهی به محیط بین المللی است. این تلاش ها، در چهارچوب نظری سازه انگاری، بخشی از فرایند خلق معنا در سیاست خارجی تلقی می شوند و می توانند در بلندمدت به تولید سرمایه نمادین و مشروعیت گفتمانی برای ایران در محیط های پیچیده ژئوپلیتیکی کمک کنند (Mozaffari; Akbar, 2024: p. 9-14).

این تصویرسازی ها، در چهارچوب سازه انگارانه، بخشی از فرایند خلق سرمایه نمادین هستند که بازنمایی هویت ایران به عنوان «حامی تنوع تمدنی» معانی بین الاذهانی مقاومتی را در برابر رقابت های گفتمانی مانند ترکیه یا روسیه بازتولید می کند (مولایی و همکاران، ۱۴۰۴: ۱۲-۱۳).

۹. ارزیابی اثربخشی راهبرد منطقه ای ایران در بالکان: دستاوردها،

چالش ها و محدودیت های ژئوپلیتیکی

راهبرد جمهوری اسلامی ایران در منطقه بالکان، اگرچه در برخی حوزه ها دستاوردهایی نمادین و تاکتیکی داشته؛ اما در مجموع با محدودیت های ساختاری و ژئوپلیتیکی قابل توجهی مواجه بوده که دامنه تأثیرگذاری آن را در سطح کلان کاهش داده اند. ایران توانسته است از طریق ابزارهای قدرت نرم، دیپلماسی فرهنگی و ایجاد پیوندهای هدفمند با کشورهایی چون صربستان و مجارستان، تصویر جایگزینی از حضور منطقه ای خود در اروپای شرقی ارائه دهد و تا حدی نیز موفق به کاهش اثرات سیاست های ایزوله سازی غرب گردد. به ویژه روابط دوجانبه با صربستان، که بر پایه هم گرایی ژئوپلیتیکی در مخالفت با مداخله گرایی غربی و حمایت از تمامیت ارضی کشورها شکل گرفته، توانسته است نمونه ای از دیپلماسی مقاومتی و مستقل از بلوک بندی های غالب را تقویت کند. در سوی دیگر، بهره گیری از ظرفیت های فرهنگی

۱. Orthodox Slavic Discourse:

این گفتمان به ایدئولوژی سیاسی-فرهنگی ای اشاره دارد که با تلفیق ملی گرایی روسی، مسیحیت ارتدوکس و پان اسلاویسم، هویت روسیه را به عنوان «مدافع تمدن مسیحی ارتدوکس» و رهبر جهان اسلاو تعریف کرده و به عنوان زیربنای مشروعیت سیاست های تهاجمی مسکو در اروپای شرقی و اوراسیا مطرح می شود.

۲. Liberal Democratic Discourse

گفتمان لیبرال دموکراسی به نظام فکری ای اشاره دارد که بر پایه اصول حقوق فردی، حاکمیت قانون، دموکراسی نمایندگی، اقتصاد بازار آزاد و کثرت گرایی استوار است. این گفتمان پس از جنگ سرد با عنوان «پایان تاریخ» (فوکویاما) تبلیغ شد.

در مجارستان، حضور در مجامع دانشگاهی و تأسیس کرسی‌های زبان فارسی، مؤلفه‌هایی هستند که ایران را به‌مثابه یک بازیگر فرهنگی فعال در این فضا معرفی می‌کنند که در چهارچوب نظری سازه‌انگاری می‌تواند نقش مهمی در بازسازی ادراکات مثبت و ارتقا قدرت نرم ایفا کند. باین‌حال، این دستاوردها در سطح سیاست عملی و تصمیم‌سازی منطقه‌ای هنوز به نتایج تعیین‌کننده و پایدار منجر نشده‌اند.

مهم‌ترین چالش سیاست منطقه‌ای ایران در بالکان، ماهیت ژئوپلیتیکی وابسته و شکننده این منطقه است. بسیاری از کشورهای بالکان در مسیر ادغام کامل در ساختارهای یورو-آتلانتیک (ناتو و اتحادیه اروپا) قرار دارند، امری که به‌طور ساختاری میزان فضای مانور تهران را محدود می‌سازد. گرایش بلندمدت نخبگان سیاسی این کشورها به هم‌گرایی با غرب، حضور پررنگ قدرت‌های منطقه‌ای رقیب (نظیر اتحادیه اروپا، ایالات‌متحده و ترکیه) و وابستگی اقتصادی دولت‌های بالکانی به غرب، فضای مؤثری برای تثبیت نفوذ پایدار ایران باقی نمی‌گذارد. افزون بر آن، فضای امنیتی بسته و کنترل‌شده این کشورها، به‌ویژه در حوزه‌های اطلاعاتی و فعالیت‌های غیردولتی، مانع از تداوم زیرساخت‌های فرهنگی و رسانه‌ای ایران می‌شود (Grey Dynamics, 2024).

از سوی دیگر، مواضع متغیر و بعضاً دوگانه برخی دولت‌های منطقه مانند تلاش برای حفظ رابطه با ایران در کنار پایبندی به رژیم تحریم‌های غربی، منجر به بی‌ثباتی ساختاری در روابط دوجانبه شده و امکان نهادینه‌سازی همکاری‌ها را کاهش داده است (قاسمی و الطائش، ۱۴۰۴: ۷-۱۰) در چنین فضایی، حتی کشورهایی مانند صربستان و مجارستان نیز روابط خود با ایران را بیش از آنکه بر پایه اتحاد راهبردی بنا کنند، تابع ملاحظات تاکتیکی و مقطعی تنظیم می‌کنند. به بیان دیگر، هرچند ایران توانسته است خلأهایی در ساختار هم‌گرایی اروپا شناسایی کند؛ اما نتوانسته است این شکاف‌ها را به نقاط ثبات و مزیت رقابتی پایدار تبدیل کند. اگرچه سیاست منطقه‌ای ایران در بالکان با نگاهی هوشمندانه به دیپلماسی غیرمتمرکز، مقاومت در برابر هژمونی و خلق فضاهای همکاری فرهنگی و اقتصادی تعریف شده؛ اما این راهبرد در برابر واقعیت‌های ساختاری منطقه شامل فشارهای ژئوپلیتیکی، محدودیت‌های نهادی و رقابت شدید بازیگران غربی به‌شدت آسیب‌پذیر باقی‌مانده است. استمرار این راهبرد، نیازمند بازنگری در ابزارها، تطبیق با تحولات نظم منطقه‌ای و شناسایی ظرفیت‌های نوظهور در درون کشورهای خاص این منطقه خواهد بود (Alibabalu; Sarkhanov, 2024: p. 2-7).

از منظر سازه‌انگاره، اثربخشی راهبرد ایران در بالکان به محدودیت‌های هویتی و معنایی نیز برمی‌گردد. برای مثال وابستگی ساختاری کشورها به غرب، بازنمایی ایران

را به چالش کشیده و مانع از بر ساخت پایدار معانی مشترک می‌شود، که این وضعیت خود نشان‌دهنده تأثیر ساختارهای اجتماعی بر نتایج عملی در سیاست خارجی فعلی جمهوری اسلامی در قبال اروپای شرقی و بالکان است.

۱۰. تحلیل تطبیقی یافته‌ها و پیامدهای راهبردی حضور ایران در بالکان

و اروپای شرقی

مطالعه تطبیقی دو کشور صربستان و مجارستان به عنوان نمونه‌های تحلیلی، امکان ارزیابی مؤثرتر سازوکارهای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در منطقه بالکان را فراهم می‌آورد. هرچند هر یک از این دو کشور در بستر تاریخی، ساختار سیاسی و میزان وابستگی به غرب تفاوت‌های معناداری دارند؛ اما اشتراکاتی کلیدی در روابطشان با ایران آشکار است. نخست آن که هر دو کشور، به رغم عضویت یا پیوستگی به ساختارهای یورو-آتلانتیک، در اتخاذ سیاست خارجی خود گرایش‌هایی به چندسویگی و استقلال نسبی از هژمونی آمریکا و اتحادیه اروپا نشان داده‌اند. این خصیصه، بستری راهبردی برای تهران فراهم آورده تا در حاشیه نظم رسمی اروپا، کنش دیپلماتیک خود را بازتعریف کند.

در سطح ژئوپلیتیکی، صربستان به دلیل موضع سرسختانه در قبال مسئله کوزوو و تجربه تلخ مداخله ناتو، نسبت به مداخله‌گری غربی حساسیت بالاتری دارد و در نتیجه، ظرفیت بالاتری برای هم‌گرایی گفتمانی با سیاست خارجی مقاومت‌محور ایران دارد. در مقابل، مجارستان با اتخاذ سیاستی عمل‌گرایانه‌تر، بستر تعامل اقتصادی، فناورانه و فرهنگی با ایران را بدون آن که به مقابله مستقیم با غرب بپردازد فراهم کرده است. این تمایز، نشان‌دهنده انعطاف‌پذیری دیپلماسی ایران در بهره‌گیری از فرصت‌ها با توجه به زمینه‌ها و ساختارهای هر کشور است.

از منظر سازه‌انگاره، می‌توان دریافت که ایران در هر دو مورد، تلاش کرده است با بازنمایی خود به عنوان کنشگری دارای هویت تمدنی مستقل، حامی چندجانبه‌گرایی و مدافع اصولی چون حاکمیت ملی، گفت‌وگو و هم‌زیستی فرهنگی، بر برداشت‌های مشترک و ادراکات میان‌ذهنی تأکید کند. این تلاش‌ها، به‌ویژه در سطوح فرهنگی و دانشگاهی مجارستان و همچنین در مجامع سیاسی صربستان، نتایج مثبتی از حیث تولید سرمایه نمادین و ارتقا تصویر ایران به همراه داشته است. با این وجود، تحلیل تطبیقی نشان می‌دهد که راهبرد ایران در بالکان، بیش از آن که به دنبال ساخت نظم

جایگزین و پرهزینه باشد، در پی بهره‌برداری هوشمندانه از شکاف‌ها، خلأها و روزنه‌های موجود در نظم کنونی است. به بیان دیگر، سیاست خارجی جمهوری اسلامی در این منطقه بر «پرهیز از تقابل آشکار» و «حداکثرسازی فرصت در حداقل فضا» بنا شده است. این الگو، هرچند کم‌هزینه و منعطف است؛ اما از منظر پایداری و عمق نفوذ، با چالش‌هایی نظیر وابستگی ساختاری کشورهای منطقه به غرب، رقابت بازیگران دیگر (همچون روسیه، ترکیه و چین) و ضعف در نهادسازی و تثبیت روابط بلندمدت مواجه است (Mohammad Nia, 2011: p. 2-4).

پیامد راهبردی این الگو آن است که سیاست منطقه‌ای ایران در بالکان، تنها در صورتی می‌تواند اثربخشی خود را حفظ کند که با شبکه‌ای از اقدامات تکمیلی از جمله نوسازی ابزارهای فرهنگی و رسانه‌ای، ایجاد نهادهای میان‌فرهنگی مستقل، پیوندزدن دیپلماسی اقتصادی با نهادهای محلی و همچنین تقویت ظرفیت‌های بومی برای بازتولید گفتمان ایران‌محور در درون جوامع هدف همراه شود. افزون بر این، توجه به تغییرات نسل‌شناختی و تحول در ارزش‌های اجتماعی جوانان منطقه، ضرورتی است که تاکنون در سیاست‌گذاری فرهنگی ایران کم‌تر دیده شده و نیازمند بازنگری فوری است. در این راه، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در منطقه بالکان، چنان‌که مطالعات موردی نشان می‌دهد، الگویی از دیپلماسی تطبیقی و معنایی را به نمایش می‌گذارد که قابلیت‌های متعددی در خلق کنش‌های جایگزین، تقویت قدرت نرم و ایجاد نفوذ گفتمانی دارد؛ با این حال، ماندگاری و اثربخشی آن، نیازمند عبور از مرحله مداخلات مقطعی به سمت معماری پایدار تعاملات چندسطحی و نهادینه‌سازی روابط استراتژیک در بستر پیچیده ژئوپلیتیک اروپای شرقی است. تحلیل تطبیقی از منظر سازه‌نگارانه نشان می‌دهد که تفاوت‌های روابط با صربستان (تمرکز بر هویت مقاومتی) و مجارستان (قدرت نرم فرهنگی) بر پایه بازنمایی‌های متفاوت هویت ایران استوار است، که این امر معانی بین‌الذهانی را در سطح منطقه‌ای تولید کرده و نیاز به نهادسازی پایدار برای تداوم این برساخت‌ها را برجسته می‌سازد.

نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که منطقه بالکان و اروپای شرقی جایگاه ویژه‌ای در راهبرد سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران دارد. این جایگاه نه تنها ناشی از موقعیت ژئوپلیتیکی منطقه به عنوان کریدوری میانجی برای اتصال به اروپا است، بلکه از ظرفیت‌های فرهنگی، هویتی و فرصت‌های ساختاری ناشی از شکاف‌های نظم یورو-

آتلانتیک نیز نشئت می‌گیرد. تحلیل سازه‌انگارانه روابط ایران با صربستان و مجارستان، تلفیقی از عقلانیت ژئوپلیتیکی، بهره‌گیری از قدرت نرم و فرصت‌طلبی دیپلماتیک را آشکار می‌سازد. در این چهارچوب، می‌توان به‌طور مشخص به اثبات سه فرضیه اصلی پژوهش پرداخت: نخست، این منطقه به‌عنوان کریدوری ژئوپلیتیکی عمل کرده و امکان تنوع‌بخشی به روابط خارجی و کاهش نسبی اثرات تحریم‌ها را فراهم آورده است؛ دوم، ابزارهای قدرت نرم (مانند دیپلماسی فرهنگی و حمایت از جوامع مسلمان) به ایجاد هم‌گرایی هویتی کمک کرده‌اند و سوم، پیچیدگی‌های ساختاری و مواضع انتقادی برخی دولت‌ها، فضایی برای مانور دیپلماتیک ایران ایجاد نموده است.

باین‌حال، این راهبرد با چالش‌های جدی روبه‌رو است وابستگی ساختاری کشورهای منطقه به نهادهای غربی، رقابت شدید قدرت‌های رقیب (مانند ترکیه، روسیه و چین)، محدودیت‌های منابع ایران و ضعف در نهادسازی پایدار، نفوذ تهران را عمدتاً به سطوح نمادین و تاکتیکی محدود کرده است. از منظر سازه‌انگارانه، این محدودیت‌ها نشان‌دهنده دشواری برساخت معانی پایدار و هویت‌های مشترک در محیطی است که بازنمایی‌های غربی غالب هستند و رقابت گفتمانی شدید است. بنابراین، سیاست خارجی ایران در بالکان تاکنون بیشتر پروژه‌ای مقاومتی و انعطاف‌پذیر تا جایگزینی ساختاری برای روابط با غرب بوده است.

برای آینده، سیاست خارجی ایران نیازمند تغییر از رویکرد واکنشی به فعال است. پیشنهاد می‌شود تمرکز بر دیپلماسی علمی-فناورانه (مانند پروژه‌های مشترک با اندیشکده‌ها و دیپلماسی مسیر دوم)، گسترش رسانه‌های محلی به زبان‌های منطقه‌ای و سرمایه‌گذاری در حوزه‌های اقتصادی غیرحساس (مانند کشاورزی و سلامت) افزایش یابد. همچنین، مدیریت هوشمند روابط با رقبای (مانند استفاده از نقاط مشترک با روسیه در برابر ناتو) می‌تواند فرصت‌های موقتی ایجاد کند. عدم توجه به تحولات نسل‌شناختی (ارزش‌های غربی در جوانان منطقه) و تداوم محدودیت‌های داخلی، می‌تواند این راهبرد را بیشتر تضعیف کند. افزوده این پژوهش به ادبیات روابط بین‌الملل با کاربرد عملی سازه‌انگاری بدین نحو است که در یک مورد کم‌تر بررسی شده (بالکان برای ایران)، نشان می‌دهد چگونه هویت، معنا و بازنمایی در سیاست خارجی کشورهای غیرغربی عمل کرده و فراتر از تحلیل‌های مادی‌گرا، لایه‌های ایدئولوژیک و فرهنگی را برجسته می‌سازد. این رویکرد می‌تواند الگویی برای مطالعات مشابه در مناطق حاشیه‌ای اروپا باشد.

فهرست منابع

- جعفری نژاد، مسعود؛ گودرزی، مهناز؛ پرست تاش وحید (۲۰۲۴). *واکاوی سیاست خارجی ایران در منطقه بالکان؛ مطالعه موردی بوسنی و هرزگوین*. پژوهشکده علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. جلد: ۶.
- شجاعی، امیررهام؛ سیمبر، رضا (۱۴۰۴). *شرح و نقدی بر نظریه عقلانیت استراتژیک مرشایمر و درس‌گفتارهای آن برای نخبگان سیاسی جمهوری اسلامی ایران*. فصلنامه روابط خارجی، ۱۷(۳).
- مولایی، لیلا؛ ارغوانی پیرسلامی، فریبرز؛ صالحی، سیدجواد (۱۴۰۴). *موانع همکاری‌های استراتژیک در سیاست خارجی ایران: تحلیلی از منظر کلان‌نظریه‌های روابط بین‌الملل*. فصلنامه روابط خارجی، ۱۷(۳).
- قاسمی، فرهاد؛ الطائش، محمد (۱۴۰۴). *منطقه‌گرایی شبکه‌ای و امنیت ملی عراق با تأکید بر نقش جمهوری اسلامی ایران*. فصلنامه روابط خارجی، ۱۷(۳).

References

- AIES – Austrian Institute for European and Security Policy. (2017). “Turkey and the West – Ambivalent relations.” *AIES Fokus*, Vol. (4). https://www.aies.at/download/2017/AIES-Fokus_2017-04.pdf
- Balkan Investigative Reporting Network (BIRN). (2023, July). “Iran’s propaganda in Albanian language: Media analysis.” https://birn.eu.com/wp-content/uploads/2023/07/Media-Analysis_Irans-Propaganda-in-Albanian-Language.pdf
- Behravesht, M. (2011). “The Thrust of Wendtian Constructivism.” *e-International Relations (e-IR)*. <https://lucris.lub.lu.se/ws/portalfiles/portal/5934551/3053093.pdf>
- Bercolli, L. (2021). “Iran’s Cultural Hegemony in Western Balkans”. *Iram Center Institute*. https://iramcenter.org/uploads/files/IranYs_cultural_hegemony_in_Western_Balkans.pdf
- Ghasemi, Farhad and Taish, Mohammad. (2026). “Network regionalism and Iraq's national security with emphasis on the role of the Islamic Republic of Iran.” *Journal of Foreign Relations Quarterly*, 17(3), 65-92. doi: 10.22034/fr.2025.519360.1660, [In Persian]
- Government of Serbia. (2023, October 24). “Relations of Serbia, Iran at high level.” <https://www.srbija.gov.rs/vest/en/198739/relations-of-serbia-iran-at-high-level.php>
- Grey Dynamics. (2023, October 12). “Iran’s position in the Balkans: A 24-month forecast”. <https://greydynamics.com/irans-position-in-the-balkans-a-24-month-forecast/>
- Hungarian Conservative. (2023, June 9). “100 years of diplomatic ties between Hungary and Iran.” https://www.hungarianconservative.com/articles/culture_society/100-years-diplomatic-ties-hungary-iran/
- IntelliNews. (2024, July 31). “Serbia’s deputy PM visits Tehran to boost bilateral links.” <https://www.intellinews.com/serbia-s-deputy-pm-visits-tehran-to-boost-bilateral-links-336129/>
- IUVM Archive. (2023). “Iran–Hungary relations: A century of delicate diplomacy.” <https://iuvmarchive.org/en/article/iran-hungary-relations-a-century-of-delicate-diplomacy>
- Jafarnejad, Masoud; Goodarzi, Mahnaz; Parastash, Vahid. (2024). “Analysis of Iran’s Foreign Policy in the Balkans: A Case Study of Bosnia and Herzegovina”. *Institute for Humanities and Cultural Studies*. Volume: 6. Issue: 21. 10.22059/jcrr.2024.371064.1595, [In Persian]
- Konstantinov, K. (2024). “The evolution of Iran-Bosnia relations: from wartime alliances to modern-day dynamics.” *Obscured Balkans*. <https://www.obscuredbalkans.com/wp-content/uploads/2025/01/OB2024KK-173-179.pdf>

- Mead, W. R. (2015). "Eastern Europe and the return of geopolitics. Horizons". Vol. 5. *Center for International Relations and Sustainable Development*. <https://www.cirsd.org/en/horizons/horizons-autumn-2015--issue-no5/eastern-europe-and-the-return-of-geopolitics>
- Mohammad Nia, M. (2011). "A Holistic Constructivist Approach to Iran's Foreign Policy." *International Journal of Business and Social Science*. Vol. 2. Number. 4. https://ijbssnet.com/journals/Vol._2_No._4;_March_2011/31.pdf
- Molaei, Leila, Arghavani Pirsalami, Fariborz and Salehi, Seyed Javad. (1404). "Obstacles to Strategic Cooperation in Iran's Foreign Policy: An Analysis from the Perspective of Macrotheories of International Relations." *Journal of Foreign Relations*, 17(3), 127-158. doi: 10.22034/fr.2025.525712.1671, [In Persian]
- Mozaffari, A & Akbar, A. (2024). "Heritage conservation and civilisational competition in the South Caucasus: the Blue Mosque of Yerevan and the Govhar Agha Mosque in Shusha." *International Journal of Heritage Studies* 30:12, pages 1393-1422.
- New Lines Institute. (nd). "Governance: A critical weak point in Iran's regional strategy." <https://newlinesinstitute.org/political-systems/governance-a-critical-weak-point-in-irans-regional-strategy/>
- Nye, Joseph; S., Jr., (2013). "Hard, Soft, and Smart Power in Andrew Cooper, Jorge Heine, and Ramesh Thakur (eds)", *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199588862.013.0031>
- Peace Diplomacy. (2022, November 11). "The Iranian regional deterrence strategy in the new Middle East." <https://peacediplomacy.org/2022/11/11/the-iranian-regional-deterrence-strategy-in-the-new-middle-east/>
- Rafał Woźnica. (2023). "Turkey's Policy towards the Balkans during the Cold War." *Studia Środkowoeuropejskie i Balkanistyczne* 32, pages 89-103.
- Sarkhanov, T; Alibabalu, S. (2023). "Iran's public diplomacy and religious soft power in Africa". *Politics and Religious Journal*. Vol. 17. Number: 2.
- Shojaei, Amir Rahma and Simber, Reza. (1404). "A commentary and critique on Mearsheimer's theory of strategic rationality and its lessons for the political elites of the Islamic Republic of Iran." *Journal of Foreign Relations*, 17(3), 261-290. doi: 10.22034/fr.2025.496314.1618, [In Persian]
- Stimson Center. (2023). "Iran forges an unusual alliance in the Balkans." <https://www.stimson.org/2023/iran-forges-an-unusual-alliance-in-the-balkans/>
- The Cradle. (2023). "Iran's pursuit of soft power in the Balkans." <https://thecradle.co/articles/irans-pursuit-of-soft-power-in-the-balkans>
- The Soufan Center. (2019). "Iran's playbook: Deconstructing Tehran's regional strategy." <https://thesoufancenter.org/research/irans-playbook-deconstructing-tehrans-regional-strategy/>
- Vučković, V., & Radeljić, B. (2024). "You are either with us, or against us: the small state of Serbia between domestic ambition and external pressures." *Cogent Social Sciences*, 10(1). <https://doi.org/10.1080/23311886.2024.2389479>

Washington Institute of International Relations. (2025). "Iranian attitude towards Kosovo crises". <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/iranian-attitudes-toward-kosovo-crisis>